

44. Худанич В. Світове Братство Карпатська Січ /Василь Худанич. – Ужгород: Гражда, 2005. – 292с.,іл.
45. Централізація подк. руських християнських студентських організацій // Неділя [Ужгород]. – 1936. – № 12. – С. 3.
46. Центральный Союз Греко-Кат. Студентов // Неділя. – 1936. – № 27. – С. 4.
47. Что говорилось на общем собрании Возрождения // Наш путь [Ужгород]. – 1936. – № 182. – С. 3.
48. Шлепецкий И. Конкурс /Иван Шлепецкий, Василий Анталовский, Олег Грабарь // Наш путь. – 1936. – № 129. – С. 3.
49. Шлепецкий И.С. Общее собрание ОКПС «Пролом» в Праге /И.С. Шлепецкий, А.Л. Ольховой // Русский вестник. – 1934. – № 50. – С. 4.
50. Шлепецкий И.С. Благодарность /И.С. Шлепецкий, А.Л. Ольховой // Наш карпаторусский голос. – 1935. – № 8. – С. 2.

РЕЗЮМЕ

СТАНОВЛЕНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ ЗАКАРПАТСКОГО СТУДЕНЧЕСТВА В МЕЖВОЕННОЙ ЧЕХОСЛОВАКИИ И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ 1920-1930-х гг.

Куцов К.А. (Ужгород)

В статье освещен и проанализирован процесс становления и развития общественных организаций закарпатских студентов в межвоенной Чехословакии, созданных за конфессиональным принципом. Проанализирована так же специфика взаимоотношений между студентами разных религиозных конфессий
Ключевые слова: закарпатские студенты, греко-католики, православные, межконфессиональные отношения, студенческие объединения

SUMMARY

FORMATION AND ACTIVITY WORK OF TRANSCARPATHIAN STUDENTS' CONFESSION ASSOCIATIONS IN INTER-WAR CZECHOSLOVAKIA AND INTER-CONFESSION RELATIONS AMONG STUDENTS IN YEARS 1920-1930

K. Kutsov (Uzhhorod)

This article describes and analyses the process of forming an evolution of Transcarpathian students' community organizations in inter-war Chekcho-Slovakia, formed by confessional principle. It also analyses specific character relations among the students, which belonged to different religious confessions

Key words: Transcarpathian students, Greek-Catholic, Orthodox, inter-confession relations, students' associations

УДК 378.4 (477.87) "1946/1950"+32.019.55

ФУНКЦІОНУВАННЯ УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ПОСИЛЕНОГО ІДЕОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ КПРС У ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ЗАКАРПАТТІ (1946-1950 рр.)

Мішанин В. В. (Ужгород)

У пропонованій статті йдеться про перші роки роботи першого вищого навчального закладу на Закарпатті – Ужгородського державного університету, які припали на час радянізації краю. Співпали вони з тими суспільно-політичними процесами, які відбувалися в Радянському Союзі, і які відомі нам під назвою «ждановщина», «лисенківщина» – гоніння на істориків, письменників, навіть біологів за «сепаратистські» погляди.

Ключові слова: Ужгородський державний університет, комуністична партія, радянська влада, ідеологія, контроль.

Після завершення Другої світової війни, в СРСР ще більше посилювався авторитаризм державної влади, а культ особи Сталіна досяг

свого апогею. Проголошення Сталіна найвидатнішим полководцем і вождем усіх народів, удостоєння звання генераліссимуса, ото-

тожнення його імені з Леніним вкрай негативно вплинуло на все суспільно-політичне життя.

Найбільше занепокоєння сталінського режиму викликало те, що 70 млн радянських людей, котрі жили в умовах німецької окупації, працювали на примусових роботах чи перебували в полоні, зазнали впливів західного способу життя. Тому, на думку Сталіна, винятково важливого значення набувало завдання відновлення ідеологічної чистоти, значне посилення контролю над суспільством, особливо у сфері ідеології. Провідником цієї політики був головний на той час ідеолог партії, секретар ЦК ВКП(б) А. Жданов. Під «ждановщиною» розуміють ідеологічну кампанію в СРСР, розгорнуту у 1946-1949 рр. у галузі науки, літератури, культури та мистецтві, в ході якої були піддані нищівній критиці діяльність інститутів історії України та історії української літератури, творчих спілок, редакцій газет і журналів, видатних діячів української культури – письменників, композиторів, режисерів тощо [7, с.151]. Так звана «ждановщина» означала справжню війну проти творчої інтелігенції, національно-патріотичних сил.

Повоєнна хвиля переслідувань почалася 1946 року розгромною постановою ЦК ВКП(б) «Про журнали «Звезда» та «Ленинград». Головним об'єктом брутальної критики стали відома поетеса А. Ахматова й письменник М. Зошенко. Не забули в Москві й про Україну. ЦК ВКП(б) у липні 1946 року звинуватив українських комуністів у тому, що вони «не приділяють належної уваги підбору кадрів та їхній політико-ідеологічній підготовці в галузі науки, літератури, мистецтва, де існує ворожа буржуазно-націоналістична ідеологія» і «мають місце українські націоналістичні концепції». Цього ж року ЦК КП(б)У під тиском центру ухвалив ряд постанов: «Про перекручення й помилки у висвітленні української літератури в «Нарисі історії української літератури», «Про журнали «Перець», «Вітчизна» та ін. З'явилися розгромні рецензії на «Історію України», видану в 1943 році.

До заходів адміністративно-політичного тиску на українську парторганізацію з боку Сталіна належить направлення в Україну в березні 1947 р. Л. Кагановича й «обрання» його першим секретарем ЦК КП(б)У. Згадавши досвід Кагановича в боротьбі з націонал-ухильництвом в Україні в 1925-1928 рр., Сталін намагався з його допомогою «навести порядок», а заодно провчити Хрушова за його «самостійність».

На думку сучасних дослідників, «з прибуттям Кагановича різко погіршилася морально-політична й ідеологічна ситуація в Україні. Особливої жорстокості набуло полювання на так званих українських націоналістів. Ухвалена за його участі постанова ЦК КП(б)У «Про політичні помилки і незадовільну роботу

Інституту історії України Академії наук УРСР» (серпень 1947 р.) стала маніфестом реакції і наступу на діячів української інтелігенції, яку сталінський посланець патологічно ненавидів. Було вчинено справжній «погром» кадрів у колективі Інституту історії України, посилено ідеологічний контроль за підручниками з історії та нагляд за її викладанням. Відтепер вся історія українського народу, починаючи з найдавніших часів, мала розглядатися тільки під кутом зору єдності з російським народом як його «старшим братом» [11, с.332]. Нерідко доходило до абсурду. Наприклад, засуджувалася опера К. Данькевича «Богдан Хмельницький», у якій начебто недостатньо розкрито прогресивна роль російського царя та московських бояр.

Нещадної критики зазнали твори українських літераторів М. Рильського, Ю.Яновського, В. Сосюри, А. Малишка, О. Довженка, І. Сенченка, Б. Лятошинського, Г. Таранова та інших діячів вітчизняної культури. Під ждановським пресом опинилися українські радіо, кіно, культурно-освітні установи.

Не оминули ці процеси і Закарпаття. Проте тут вони мали свої особливості. З одного боку, Закарпаття, як складова одиниця УРСР і СРСР була утворена лише у січні 1946 р., а тому місцеві літератори могли вільно творити у 20 – 30-х рр. ХХ ст. в умовах чехословацької демократії. І їм по крайній мірі дивним було те, що їхню творчість починають заганяти у певні «стандарты», чи навіть згадувати деяким діячам «огріхи» минулого. Особливо це стосувалося представників українофільського та русофільського напрямків, які в часи Чехословаччини (або навіть у 1944-1945 рр.) виступали за об'єднання краю з Радянською Росією чи Радянською Україною.

З іншого боку, тоталітарній владі разом із змінами соціально-економічного характеру чи не головну роль приходилося звертати на суспільно-політичне життя, зокрема ідеологічну роботу, спрямовану на чим скорішу інтеграцію області до складу СРСР. Дослідники так характеризують цей період: «...на Закарпатті формується радянська система з радами в основі та керівною роллю КПРС. Повоєнне десятиліття в політичному й адміністративному відношенні характеризувалося насильницьким впровадженням радянської системи, повсюдною заміною апарату управління, утворенням системи компартійного диктату тощо. Такі процеси спостерігалися і в сфері культури та освіти. Повсюдно запановує жорсткий тоталітаризм. Закарпаття вилучалося із середньоевропейського модуля розвитку і включалося в східноєвропейську унітарну систему. Сталінська диктатура набирає потворних форм» [6, с.358]. Не слід забувати й те, що компартійна влада вже у 1945-1946 рр. займалася «чистками» своїх

рядів. Мова йде про переведення членів Комуністичної партії Закарпатської України в члени ВКП(б). Так от, у результаті цього переведення, понад 60 % членів КПЗУ не отримали нових квитків [8, с.86].

Єдиним стилем у якому сталінський політичний режим і компартійна ідеологія змушували працювати письменників, літераторів і публіцистів став «соцреалізм». В основі якого лежали сталінські ідейно-естетичні постулати і «дороговкази» інших уславлених вождів, неможливість письменнику критично зображувати дійсність. Зазвичай, героями ідеологізованих творів були «праведні комуністи» і «відважні комсомольці». За словами сучасних дослідників історії української культури В.Задорожного та Ю.Кундрата: «Власне розуміння митцем соціокультурних процесів, чи будь-яке заперечення їх, жорстко переслідувалось та каралось партією і владою» [6, с.365]. Особливого розмаху набрала боротьба проти т.зв. «українського буржуазного націоналізму». До списків «ворогів українського народу» було внесено імена фундаторів крайової літератури В.Гренджі-Донського, Зореслава С.Сабола), В.Пачовського, В.Бірчака, А. Ворова, Д.Поповича, П.Міговка, І.Ірлявського та ін. Замість очікуваної свободи творчості, літератори опинилися в лабетах радянської тоталітарної ідеології. Чимало творчого доробку закарпатських митців було старанно заховано у спецархівах за майже півстоліття.

В таких умовах доводилось працювати і викладачам, особливо гуманітарного циклу, у недавно створеному Ужгородському державному університеті. Викладачі і студенти університету знаходилися під прискіпливою увагою партійного керівництва. Подамо коротку історичну довідку про цей – перший на Закарпатті вищий навчальний заклад. Ужгородський державний університет було створено постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 18 лютого 1945 р. і затверджено рішенням Ради Міністрів СРСР від 29 травня 1946 р. Перший набір студентів було проведено у серпні – вересні 1945 р. Із серпня 1945 р. по лютий 1946 р. із цим набором проходила підготовка на зразок підготовчих курсів. А з 1 лютого 1946 р. розпочались заняття перших курсів на чотирьох факультетах: історичному, філологічному, біологічному та медичному. З початку 1946-1947 рр. у відповідності до наказу Міністерства вищої освіти СРСР був додатково утворений юридичний факультет, відкрито постійно діючі підготовчі курси на 150 абітурієнтів, а в січні 1947 р. створено заочне відділення при історичному та філологічному факультетах [3, с.4]. Станом на 1 квітня 1947 р. на стаціонарному відділенні всіх факультетів (1-й і 2-й курси) навчалось 350 студентів, на заочному

відділенні – 210 студентів, на підготовчих курсах – 135 [3, арк.5].

У доповідній записці ректора УЖДУ А.М.Курішка «Про стан Ужгородського державного університету» зазначалося: «Університет не забезпечений висококваліфікованим професорським персоналом. Із дев'яти професорських одиниць, передбачених штатним розписом, всі залишилися вакантними... Із 17 доцентських одиниць штатного розпису тільки 11 мають вчене звання» [3, арк.12]. Із місцевих кадрів, які мали відповідну освіту, в штаті перебувало лише п'ять чоловік (із 50 штатних одиниць), три викладачі працювали почасово, два перебували на посадах штатних наукових співробітників ботанічного саду [3, арк.12]. «В найближчий час необхідно посилити кафедри загальної історії, історії СРСР, історії української літератури, російської та української мови, а також забезпечити керівництво кафедр анатомії людини, хребетних тварин, фізіології рослин, біохімії», – відзначалося в документі [3, арк.12]. 30% всіх викладачів були членами комуністичної партії. Проте і непартійні викладачі, які працювали в університеті, перебували під посиленням ідеологічним контролем комуністів.

У січні 1947 р. секретарем закарпатського обкому КП(б)У із пропаганди О.Я.Карпенком в управління пропаганди і агітації ЦК КП(б)У була надіслана довідка. В ній, зокрема, вказувалося, що у зв'язку із постановою ЦК КП(б)У про стан роботи парторганізації в Київському державному університеті ім. Шевченка відбулися партійні збори і в Ужгородському державному університеті. На зборах були присутніми секретар Ужгородського міського КП(б)У Єфименко та представники Закарпатського обкому КП(б)У. У своїй доповіді секретар парторганізації університету Майданик вказував і на недоліки в роботі Ужгородського університету – «питання індивідуального виховання студентства і професорсько-викладацького складу» [1, арк.6]. Всі 9 виступаючих на зборах комуністів відзначили такі недоліки в керівництві з боку партійного бюро: низьке ідейно-політичне виховання студентів і викладачів, відзначали, що з боку студентів присутні ще «елементи чужої ідеології», а з боку викладацького складу – «ще не вижиті елементи аполітичності, ... кастової замкненості» [1, арк.6]. Поки що обійшлися без називання конкретних осіб.

Відправною точкою у посиленні ідеологічного контролю за діяльністю всієї інтелігенції Закарпаття – письменників, художників, науковців, стала постанова ЦК ВКП(б) з питань ідеологічної роботи, в якій «виявлено серйозні помилки і буржуазно-націоналістичні збочення у висвітленні питань історії України і літератури», а також постанова обкому КП(б)У «Про викладання суспільних

наук в Ужгородському університеті» від березня 1947 р. В них змушували парторганізацію і керівництво університету «серйозно перебудувати роботу кафедр як науково-педагогічного колективу, що формує ідеологію студентства і робить ідейно-політичний вплив на інші кафедри» і зобов'язували «забезпечити у викладанні більш глибоке і політично загострене висвітлення боротьби нашої партії, Леніна і Сталіна з ворожими буржуазно-націоналістичним ухилами і концепціями, Грунтовно підняти ідейно-політичний рівень лекцій і семінарів» [1, арк.19]. Особливо це стосувалося Ужгородського державного університету, «де переважають студенти із місцевого населення, які виховувалися в умовах буржуазної школи, в душі ворожої нам ідеології, робота по ідейно-політичному вихованню набула особливої актуальності» [1, арк.20].

Головна робота покладалася на кафедру основ марксизму-ленінізму, яка в 1946-1947 рр. складалася із 6 осіб, добре перевірених комуністів, які мали серйозний комуністичний стаж (членство у ВКП(б), комуністичну освіту (академія комуністичного виховання ім. Н.К.Крупської, Комуністичні університети тощо.), 4 штатних викладачів марксизму-ленінізму, 1 позаштатний і 1 асистент, зав. кабінетом марксизму-ленінізму [1, арк.19-20]. Курс основ марксизму-ленінізму читався на всіх факультетах і курсах університету.

Так, у 1946-1947 н.р. відбулося 20 засідань кафедри, на яких розглянуто 43 питання. За тематикою їх можна згрупувати наступним чином: організаційно-педагогічні – 21; методичні – 8; теоретичні – 8; різне – 7 [1, арк.20]. Одним із найголовніших зауважень з боку вищих партійних органів було те, що «мало розглядалося теоретичних питань» [1, арк.21]. При кабінеті марксизму-ленінізму викладачі відповідної кафедри змушені були проводити консультації для «правильного» розуміння основ марксизму-ленінізму. Вже в другий рік існування закладу викладачами було проведено 90 групових консультацій (їх відвідав 1351 студент) і 34 індивідуальних (відвідало 160 студентів) [1, арк.23]. Організовувались також виставки найкращих студентських конспектів із цього предмету. При кафедрі з початку 1946-1947 н.р. працював гурток із вивчення творів Сталіна в якому брало участь 21 студент (керівник – ст. викл. В.Теряев) [1, арк.31]. На думку секретаря Закарпатського обкому з пропаганди О.Карпенка, результати зимової і літньої сесій в університеті показали задовільні знання студентами предмету. «Разом з тим слід відзначити, – писав головний ідеолог області, – що на екзаменах і заліках у деяких студентів виявились надзвичайно слабкі знання» [1, арк.29]. У звіті було названо студента історичного факультету Гроловича, який не

розумів різниці між поняттями «партія» і «клас», не відповів на питання про організаційні основи марксистської партії, не орієнтувався у питаннях міжнародного становища; студента філологічного факультету Турянищу, який не знав хто такі народники, не відповів на питання про походження класів і класової боротьби; студентку медичного факультету Шпаковську, яка нічого не знала про події в Індонезії, не могла показати її на карті; студента біологічного факультету Кривостяк, який стверджував, що в Угорщині в результаті останніх подій влада перейшла в руки комуністів; студента цього ж факультету Сойкова як такого, що не знає хто такі українсько-німецькі націоналісти [1, арк.29].

А тому значна увага приділялася лекціям та семінарським заняттям. У відповідності до постанови ЦК ВКП(б) про роботу Саратовського університету та постанов Закарпатського обкому КП(б)У кафедрою основ марксизму-ленінізму було «поширено ідейно-виховні моменти у справі розкриття відмінностей соціалістичного і буржуазного світоглядів, соціалістичної і буржуазної демократій, соціалістичної і капіталістичної систем» [1, арк.31]. Практикувалося, для наочності, в лекціях використання краєзнавчого матеріалу. «Приводили приклади із життя Закарпатської області, де з'явилися паростки нового у всіх сферах життя (колгоспи, стахановці і т.д.) і де новому приходиться вести боротьбу зі старим, за яке хвтається класовий ворог. У темі «Класи і класова боротьба» використано місцевий матеріал, який характеризує загострення класової боротьби в західних областях України і в Закарпатській області на сучасному етапі», – йдеться в документі [1, арк.31].

Однак, цим не вичерпувалася робота з «марксистсько-ленінського виховання». Члени кафедри, як і кафедра загалом, брали активну участь у роботі з підвищення «ідейно-політичного виховання» як студентів, так і викладачів, яка проводилася у загальноуніверситетському масштабі партійною, комсомольською і профспілковою організаціями. Лише у 1946-1947 н.р. було проведено 2 конференції (по одній на семестр) на теми: «Новий п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства УРСР» та «Шляхи завершення побудови соціалізму і поступовий перехід від соціалізму до комунізму» [1, арк.32].

Залучалися члени кафедри до читання лекцій і поза межами університету. У довідці «Про роботу з інтелігенцією в Закарпатській області» від 25 січня 1947 р. читаємо: «Для підвищення їх ідейно-теоретичного рівня та ділової кваліфікації [інтелігенції – В.М.] ОК ЦК КП(б)У систематично 2 рази на місяць проводить семінари, кушові методичні об'єднання, на яких читаються висококваліфіковані лекції на політичні та фахові теми. Так, за останні 2 місяці

прочитано 166 лекцій» [1, арк.1]. Подаємо їх тематику:

1. Державний устрій СРСР.
2. Вчення Леніна-Сталіна про державу.
3. Дружба народів СРСР.
4. Керівна роль більшовицької партії в системі Радянської держави.
5. Радянська демократія – найпоспідовніша демократія в світі.
6. Сталінська конституція – найдемократичніша Конституція в світі.
7. Буржуазна Конституція і виборчий закон.
8. Про журнали «Ленінград» і «Звезда».
9. Возз'єднання українських земель в єдину Українську Радянську державу.
10. Про радянську демократію – демократію вищого типу.
11. Про комуністичне виховання дітей в школі.
12. Сім'я і школа.
13. Про значення ідеологічної роботи і т.д. [1, арк.1-2].

Все, що виходило хоча б трішечки за ці рамки відразу ж потрапляло під шквал критики комуністичних ідеологів. Під пильною увагою знаходилися й інші «ідеологічні» кафедри – української літератури, російської і західноєвропейської літератури, всесвітньої історії, історії СРСР. «З боку низки викладачів як наприклад викладач історії народів СРСР – кандидат історичних наук Сміян, мали місце прояви буржуазно-націоналістичної ідеології..., а викладач всесвітньої історії Лелекач і зав. кафедрою російської літератури кандидат філологічних наук Воскресенський, викладач історії народів СРСР ще у недостатній мірі володіють марксистською методологією, внаслідок чого скочуються на шлях вульгаризації», – зазначав головний ідеолог області [1, арк.41]. У висновках він також відзначив: «Одним із найбільших недоліків у викладанні суспільних наук є те, що низка викладачів, при роз'ясненні питань теорії, недостатньо використовує факти сучасності із внутрішньої і зовнішньої політики нашої партії. Такі ж викладачі (Сміян, Потушняк) у своїх лекціях не дають різкої більшовицької критики буржуазного світогляду і, більше того, припускаються помилок в трактуванні питань теорії. Так наприклад, кандидат історичних наук, доцент, викладач історії СРСР Сміян, в своїй статті, опублікованій в місцевій газеті, припустився ряду грубих помилок» [1, арк.42-43]. Дісталось і іншим викладачам, за низький «ідейно-теоретичний рівень» лекцій. Критикували викладачу кафедри історії СРСР Е.Кондор, викладача кафедри всесвітньої історії М.Лелекача. «Усуваючи вказаних недоліків є найважливішим завданням у викладанні суспільних наук в інституті», – вважали комуністи [1, арк.43].

Команду «Фас!» було дано. Так, у відповідь того ж таки О.Карпенка до секретаря

ЦК КП(б)У у липні 1947 р. «Про деякі факти прояву ворожої ідеології в Закарпатській області» було «відзначено» кандидата історичних наук, завідувача кафедри історії СРСР, першого декана історичного факультету П.К.Сміяна. Його критикували за статтю «Українські націоналісти – вороги українського народу», опубліковану в газеті «Молодь Закарпаття». Комуністичні цензори звинуватили автора в тому, що він «підспівує українсько-німецьким націоналістам» і викривляє правду про те, що в 1918 р. українські націоналісти були фактичними господарями України. Бюро обкому КП(б)У «вказало» П.Сміяну на його «помилкові твердження»: «...в жовтні 1917 р. український народ повів боротьбу проти царизму за встановлення пролетарської влади», що «український народ вигнав в 1918 р. німців з України». Як говорив у інформації: «В останньому випадку тов. Сміян припускається подвійної помилки – стає на позиції школи Грушевського про безбуржуазність українського народу й ігнорує вирішальну роль братської допомоги великого російського народу і роль В.І.Леніна та Й.В.Сталіна у визволенні України від німецьких окупантів у 1918 р.» [1, арк.14].

Це було відзначено і у «Звіті про наукову і педагогічну роботу кафедр основ марксизму-ленінізму, історії і літератури за 1946-1947 навчальний рік Ужгородського державного університету» від 21 липня 1947 р. Тут, зокрема, писалось, що «кандидат історичних наук, доцент кафедри історії СРСР Сміян, в своїй статті опублікованій у місцевій пресі, припустився ряду грубих політичних помилок» [3, арк.40].

Закарпатський обком КП(б)У звернувся до ЦК КП(б)У з проханням відмінити постанову про призначення завкафедрою П.Сміяна. Петро Кіндратович, щоб уникнути подальшої критики і репресій вирішив змінити місце проживання. Він переводиться на посаду завідувача кафедри історії Львівського педінституту (1947-1949 рр.). У 1949-1950 рр. – перебуває на посаді доцента кафедри історії Красноярського педінституту. Та долі уникнути не вдалося, у 1950 р. був репресований за зберігання «націоналістичної» літератури, засуджений на 10 років позбавлення волі і направлений в один із сибірських таборів. У 1955 р. повністю реабілітований з поверненням усіх прав і стажу роботи. Після цього до 2001 р. на різних посадах працював у Луцькому педінституті (нині Волинський національний університет ім. Л.Українки) [9; 10, с.46-47].

Реакцією на постанову ЦК КП(б)У «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР» (серпень 1947 р.) став лист управління в справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР від 7 жовтня 1947 р. за № 05.21.33 адресований ректорам університетів, директорам інститутів та

завідуючим кафедрами історії України і суспільних наук вузів. У ньому крім фактичної заборони використовувати у навчальному процесі роботи інституту історії України, випущені у передвоєнні роки, як такі, що «складені в антимарксистському дусі, мають грубі політичні помилки і перекручення буржуазно-націоналістичного характеру», вказувалося як саме треба викладати історію України і встановлювався суворий контроль за викладання історії СРСР, історії України та суспільних наук [3, арк.44-48]. На місці це відразу ж врахували. «Розробляючи плани лекцій кафедра (історії СРСР – В.М.) особливу увагу приділяла питанням викриття буржуазно-націоналістичної концепції «школи» Грушевського про походження слов'ян», Київської держави, визвольної боротьби українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького, возз'єднання України з Росією», – йшлося у звіті секретаря обкому партії з пропаганди в управління пропаганди і агітації ЦК КП(б)У «Про роботу кафедр суспільних наук Ужгородського державного університету станом на 1-е квітня 1948 р.» [4, арк.10]. Це ж стосувалося і кафедри загальної історії. «При викладанні історії Польщі (період XVII ст.), – йшлося в цьому ж документі, – показати зрадницьку роль Виговського, Дорошенка, Мазепи, Орлика як зрадників українського народу, які намагалися відірвати український народ від російського народу і передати Україну в колонію іноземних загарбників [4, арк.13].

Разом з тим, при обговоренні статті П.Сміяна на спільному засіданні кафедр суспільних наук, так і на «літературних середах» при редакції газети «Закарпатська Україна» пильними комуністами «були викриті прояви ворожої ідеології з боку викладача кафедри археології та етнографії Ужгородського університету – члена НСПУ Ф.Потушняка». На думку дослідника життя і творчості Ф.Потушняка, професора Ужгородського національного університету М.Тиводара, 1947 рік був одним із найважчих у його житті, науковій, педагогічній і творчій діяльності [12, с.32]. З одного боку, у 1947 р. Ф.Потушняк проходив курси підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на кафедрах археології й етнографії Московського університету, іншими словами, освоював методику радянської археології та етнографії. У рамках цих курсів Ф.Потушняк провів відкриті лекції з навчальних предметів, що дістали високу оцінку московських педагогів. 5 червня 1947 р. йому було присвоєно учене звання доцента кафедри археології і етнографії. З іншого боку, в цей рік почалося чергове вишукування українських буржуазних націоналістів, антирадянщиків, антисемітів, псевдовчених і т.п. І Ф.Потушняк постраждав від цього найбільше. З одного боку,

його критикували як письменника, з іншого, як викладача-науковця.

1 серпня 1947 р. відбулися збори інтелігенції міста Ужгорода, на яких була заслухана доповідь секретаря Обкому КП(б)У Пінчука на тему: «За подальше піднесення ідеологічної роботи в Закарпатті». Завданням зборів, як пишуть їхні організатори було «...викриття ідеологічних помилок і зокрема буржуазного націоналізму, який має місце в творах окремих письменників Закарпаття» [1, арк.49]. В обговоренні виступило 12 осіб. Завідуючий кафедрою української літератури УжДУ тов. Ясько піддав гострій критиці творчість члена спілки радянських письменників України Ф.Потушняка. «Письменник Потушняк, – говорив він, – ще не крокує разом з народом, його творчість не служить справі укріплення соціалістичного устрою, тому, що він до цього часу знаходиться в полоні буржуазної ідеології, не звільнився від вантажу старих грубих помилок націоналістичного змісту» [1, арк.50].

Після таких подій критику на адресу Ф.Потушняка та інших викладачів підхопили компартійці університету. 2 серпня 1947 р. відбулися закриті загальноуніверситетські партійні збори із обговорення закритого листа ЦК ВКП(б) про справу Ключєвої і Роскіна. Лист ЦК ВКП(б) надійшов у Закарпатський обком 15 липня 1947 р. Члени бюро обкому ознайомились із ним 26 липня. Мова йде про професорів-медиків, які судячи із «Резолюції партійних зборів Ужгородського державного університету по закритому листу ЦК ВКП(б) по справі професорів Ключєвої і Роскіна», «здійснили антипатріотичний і антидержавний поступок, передавши в руки іноземної держави новий винахід і цим самим поставили під загрозу пріоритет радянської держави у цьому напрямку» [1, арк.63].

Із присутніх 23 комуністів, це були літні канікули, при обговоренні листа виступили 8 чоловік. В.Теряєв, виконуючий обов'язки проректора університету із навчальної частини, у своєму виступі закликав комуністів збільшити увагу і посилити боротьбу з ворожою ідеологією. Він відзначив, що науковці університету до 30-ої річниці Жовтневої революції готують збірник про Закарпаття. А тому пропонувалося посилити увагу і обмежити доступ до цього збірника. Завідувач кафедрою основ марксизму-ленінізму М.Редько звинуватив викладача латинської мови, доцента Сулинчака, що той хвалив організацію навчання у вищих навчальних закладах Чехословаччини та інших державах, «плазував перед буржуазною наукою і культурою» [1, арк.55]. Викладач цієї ж кафедри, доцент В.Аркадов відзначив, що партійна організація університету недостатньо проводила ідейно-виховної роботи серед студентів і професорсько-викладацького

складу. Разом з тим він заявив: «Викладачі Лелекач (викладач всесвітньої історії) і Симулик, а також бувший викладач етнографії і археології Потушняк, виховувались в університетах буржуазних держав, їм притаманна буржуазна ідеологія. Твори Потушняка, як в минулому, так і тепер, які були подані ним до друку, проникнуті ворожою ідеологією. У своїй практичній роботі вони допускають помилки, не виправляють ці помилки і не видно, щоб вони намагались їх виправити» [1, арк.56]. На жаль, сам виступаючий не міг похвалитися подібною освітою, проте на захунок ідеології у нього було все в порядку, вже він закінчив Комуністичний університет і навчався 4 роки в аспірантурі, правда дисертацію не захистив [1, арк.19]. На зборах була прийнята резолюція, в якій були накреслені практичні заходи із поліпшення ідеологічної роботи в університеті.

У резолюції вказувалися також на факти «ЧП», спроб втечі студентів із Радянського Союзу: «На протязі минулого навчального року партійна організація недостатньо займалась питаннями керівництва комсомолом і в результаті цього поставленої внутрішньосоюзної виховної роботи були випадки оптації в Чехословаччину з боку студентів-комсомольців (Лісович), а також спроби втечі за кордон (студент Данко)» [1, арк.64].

Разом з тим у рамках цих заходів обкомом ЦК(б) були проведені наступні заходи: 1. В містах Закарпатської області – Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Виноградіві і Хусті проведені загальноміські збори інтелігенції на тему «Ще подальший підйом ідеологічної роботи на Закарпатті». З доповідями на цих зборах виступили секретарі обкому т. Туряниця, Пінчук, Карпачів і обласний прокурор тов. Андрашко. В містах обласних центрах лекторами обкому прочитано лекції про радянський патріотизм. 2. В місті Ужгороді проведено семінари письменників, працівників мистецтв Закарпатської області і професорсько-викладацького складу Ужгородського державного університету, а також семінар вчителів середніх шкіл. 3. У містах Ужгороді, Мукачеві і Хусті для інтелігенції організовані і працюють клуби. 4. По області працює 150 кружків для інтелігенції з вивчення «Короткого курсу історії ВКП(б)», в яких займається 2400 слухачів [1, арк.57].

На вимогу ЦК КП(б)У відділ обкому КП(б)У з пропаганди і агітації 12 серпня 1947 р. № 663 с (секретно) навіть надіслав до Києва запитання «на перевірку» – статті Ф.Потушняка, «Література П.Сміяна» [1, арк.48].

15 серпня 1947 р. секретар обкому КП(б)У навіть звинуватив Ф.Потушняка в тому, що він з минулому був «...заражений буржуазно-

націоналістичним чадом, блудив у полоні національної обмеженості» [12, с.34].

За словами М.Тиводара: «Упродовж 1947 р. Ф.Потушняка звинуватили у всіх можливих і неможливих гріхах. Зокрема йому закидали те, що він: знаходиться у полоні селянської обмеженості; оспівує «аристократизм» селянської темноти; захоплюється всякою «чортівщиною»; проповідує зоологічний індивідуалізм і антисемітизм, залишається на позиціях української буржуазно-націоналістичної ідеології, плазує перед західноєвропейською культурою, оспівує буржуазні «свободи», захищає реакційну філософію, служить реакційним силам, виступає проти партійності в літературі і т.п.» [10, с.35]. Зауважимо, що Ф.Потушняка критикували переважно як письменника, літературного діяча. Хоча критика тривала і в наступні роки. [12, с.36-53].

Про те, як «треба» писати історію Закарпаття, досліджувати його літературу можемо судити із лекцій першого секретаря обкому партії І.Д.Компанія. Цей документ зберігається в ДАЗО [5]. Тут на 133 сторінках головний комуніст області дав дороговказ історикам і письменникам краю. Як і справа М.Климпотюка «Історіографічний огляд Закарпатської України» та статті «Ідея воз'єднання з російським народом в карпаторуській літературі» і «Чверть віку боротьби за волю Закарпаття» [2]. В них комуністи «правильно» розставили всі акценти для майбутніх дослідників історії та літератори.

На черзі стала лисенківщина. Сучасні дослідники під цим терміном розуміють специфічний період у сільськогосподарській і біологічній науці й практиці, пов'язаний із проявом культу особи президента ВАСГНІЛ, академіка АН УРСР Т.Лисенка, у результаті чого було припинено перспективні наукові дослідження [7, с.154]. Почалася «лисенківщина» в серпні 1948 р., коли сесія Всесоюзної академії сільськогосподарських наук, яка відбувалася в Москві, закріпила «перемогу соціалізму» в біологічній науці. «Лисенківщина» торкнулася і біологічного факультету УжДУ. Так, завідуючий відділом пропаганди і агітації Закарпатського обкому КП(б)У Дзюба у грудні 1948 р. надіслав у Москву в ЦК ВКП(б) «Інформацію про викладання біологічних наук в Ужгородському університеті» [4, арк.25-29]. Проведеною в УжДУ перевіркою було встановлено що «викладання біологічних наук в університеті ... проводилося на надзвичайно низькому ідейно-теоретичному рівні. Студенти не виховувалися в дусі передової мічурінської матеріалістичної біології. Викладання біологічних наук велось за програмами і підручниками, які були просякнуті вейсманізмом... Більше того низка викладачів

завідуючим кафедрами історії України і суспільних наук вузів. У ньому крім фактичної заборони використовувати у навчальному процесі роботи інституту історії України, випущені у передвоєнні роки, як такі, що «складені в антимарксистському дусі, мають грубі політичні помилки і перекручення буржуазно-націоналістичного характеру», вказувалося як саме треба викладати історію України і встановлювався суворий контроль за викладання історії СРСР, історії України та суспільних наук [3, арк.44-48]. На місці це відразу ж врахували. «Розробляючи плани лекцій кафедра (історії СРСР – В.М.) особливу увагу приділяла питанням викриття буржуазно-націоналістичної концепції «школи» Грушевського про походження слов'ян», Київської держави, визвольної боротьби українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького, возз'єднання України з Росією», – йшлося у звіті секретаря обкому партії з пропаганди в управлінні пропаганди і агітації ЦК КП(б)У «Про роботу кафедр суспільних наук Ужгородського державного університету станом на 1-е квітня 1948 р.» [4, арк.10]. Це ж стосувалося і кафедри загальної історії. «При викладанні історії Польщі (період XVII ст.), – йшлося в цьому ж документі, – показати зрадницьку роль Виговського, Дорошенко, Мазепи, Орлика як зрадників українського народу, які намагалися відірвати український народ від російського народу і передати Україну в колонію іноземних загарбників [4, арк.13].

Разом з тим, при обговоренні статті П.Сміяна на спільному засіданні кафедр суспільних наук, так і на «літературних середах» при редакції газети «Закарпатська Україна» пильними комуністами «були викриті прояви ворожої ідеології з боку викладача кафедри археології та етнографії Ужгородського університету – члена НСПУ Ф.Потушняка». На думку дослідника життя і творчості Ф.Потушняка, професора Ужгородського національного університету М.Тиводара, 1947 рік був одним із найважчих у його житті, науковій, педагогічній і творчій діяльності [12, с.32]. З одного боку, у 1947 р. Ф.Потушняк проходив курси підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на кафедрах археології й етнографії Московського університету, іншими словами, освоював методику радянської археології та етнографії. У рамках цих курсів Ф.Потушняк провів відкриті лекції з навчальних предметів, що дістали високу оцінку московських педагогів. 5 червня 1947 р. йому було присвоєно учене звання доцента кафедри археології і етнографії. З іншого боку, в цей рік почалося чергове вишукування українських буржуазних націоналістів, антирадянщиків, антисемітів, псевдовчених і т.п. І Ф.Потушняк постраждав від цього найбільше. З одного боку,

його критикували як письменника, з іншого, як викладача-науковця.

1 серпня 1947 р. відбулися збори інтелігенції міста Ужгорода, на яких була заслухана доповідь секретаря Обкому КП(б)У Пінчука на тему: «За подальше піднесення ідеологічної роботи в Закарпатті». Завданням зборів, як пишуть їхні організатори було «...викриття ідеологічних помилок і зокрема буржуазного націоналізму, який має місце в творах окремих письменників Закарпаття» [1, арк.49]. В обговоренні виступило 12 осіб. Завідуючий кафедрою української літератури УжДУ тов. Ясько піддав гострій критиці творчість члена спілки радянських письменників України Ф.Потушняка. «Письменник Потушняк, – говорив він, – ще не крокує разом з народом, його творчість не служить справі укріплення соціалістичного устрою, тому, що він до цього часу знаходиться в полоні буржуазної ідеології, не звільнився від вантажу старих грубих помилок націоналістичного змісту» [1, арк.50].

Після таких подій критику на адресу Ф.Потушняка та інших викладачів підхопили компартійці університету. 2 серпня 1947 р. відбулися закриті загальноуніверситетські партійні збори із обговорення закритого листа ЦК ВКП(б) про справу Ключової і Роскіна. Лист ЦК ВКП(б) надійшов у Закарпатський обком 15 липня 1947 р. Члени бюро обкому ознайомились із ним 26 липня. Мова йде про професорів-медиків, які судячи із «Резолюції партійних зборів Ужгородського державного університету по закритому листу ЦК ВКП(б) по справі професорів Ключової і Роскіна», «здійснили антипатріотичний і антидержавний поступок, передавши в руки іноземної держави новий винахід і цим самим поставили під загрозу пріоритет радянської держави у цьому напрямку» [1, арк.63].

Із присутніх 23 комуністів, це були літні канікули, при обговоренні листа виступили 8 чоловік. В.Теряєв, виконуючий обов'язки проректора університету із навчальної частини, у своєму виступі закликав комуністів збільшити увагу і посилити боротьбу з ворожою ідеологією. Він відзначив, що науковці університету до 30-ої річниці Жовтневої революції готують збірник про Закарпаття. А тому пропонувалося посилити увагу і обмежити доступ до цього збірника. Завідувач кафедрою основ марксизму-ленізму М.Редько звинуватив викладача латинської мови, доцента Сулинчака, що той хвалив організацію навчання у вищих навчальних закладах Чехословаччини та інших державах, «плазував перед буржуазною наукою і культурою» [1, арк.55]. Викладач цієї ж кафедри, доцент В.Аркадов відзначив, що партійна організація університету недостатньо проводила ідейно-виховної роботи серед студентів і професорсько-викладацького

складу. Разом з тим він заявив: «Викладачі Лелек (викладач всесвітньої історії) і Симулик, а також бувший викладач етнографії і археології Потушняк, виховувались в університетах буржуазних держав, їм притаманна буржуазна біологія. Твори Потушняка, як в минулому, так і тепер, які були подані ним до друку, проникнуті ворожою ідеологією. У своїй практичній роботі вони допускають помилки, не виправляють ці помилки і не видно, щоб вони намагались їх виправити» [1, арк.56]. На жаль, сам виступаючий не міг похвалитися подібною освітою, проте на захунок ідеології у нього було все в порядку, саме він закінчив Комуністичний університет і навчався 4 роки в аспірантурі, правда дисертацію не захистив [1, арк.19]. На зборах була прийнята резолюція, в якій були накреслені практичні заходи із поліпшення ідеологічної роботи в університеті.

У резолюції вказувалися також на факти «ЧП», спроб втечі студентів із Радянського Союзу: «На протязі минулого навчального року партійна організація недостатньо займалась питаннями керівництва комсомолом і в результаті слабо поставленої внутрішньосоюзної виховної роботи були випадки оптації в Чехословаччину з боку студентів-комсомольців (Лісович), а також спроби втечі за кордон (студент Данко)» [1, арк.64].

Разом з тим у рамках цих заходів обкомом КП(б) були проведені наступні заходи: 1. В містах Закарпатської області – Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Виноградіві і Хусті проведено загальноміські збори інтелігенції на тему «За подальший підйом ідеологічної роботи на Закарпатті». З доповідями на цих зборах виступали секретарі обкому т. Туряниця, Пінчук, Карпенко і обласний прокурор тов. Андрашко. В цих окружних центрах лекторами обкому прочитано лекції про радянський патріотизм. 2. В місті Ужгороді проведено семінари письменників, працівників мистецтв Закарпатської області і професорсько-викладацького складу Ужгородського державного університету, а також семінар вчителів середніх шкіл. 3. У містах Ужгороді, Мукачеві і Хусті для інтелігенції організовані і працюють лекторії. 4. По області працює 150 кружків для інтелігенції з вивчення «Короткого курсу історії ВКП(б)», в яких займається 2400 слухачів [1, арк.57].

На вимогу ЦК КП(б)У відділ обкому КП(б)У з пропаганди і агітації 12 серпня 1947 р. за № 663/с (секретно) навіть надіслав до Києва матеріали «на перевірку» – статті Ф.Потушняка, П.Тінтура, П.Сміяна [1, арк.48].

15 серпня 1947 р. секретар обкому КП(б)У відкрито звинуватив Ф.Потушняка в тому, що той в минулому був «...заражений буржуазно-

націоналістичним чадом, блудив у полоні національної обмеженості» [12, с.34].

За словами М.Тиводара: «Упродовж 1947 р. Ф.Потушняка звинуватили у всіх можливих і неможливих гріхах. Зокрема йому закидали те, що він: знаходиться у полоні селянської обмеженості; оспівує «аристократизм» селянської темноти; захоплюється всякою «чортівщиною»; проповідує зоологічний індивідуалізм і антисемітизм, залишається на позиціях української буржуазно-націоналістичної ідеології, плазує перед західноєвропейською культурою, оспівує буржуазні «свободи», захищає реакційну філософію, служить реакційним силам, виступає проти партійності в літературі і т.п.» [10, с.35]. Зауважимо, що Ф.Потушняка критикували переважно як письменника, літературного діяча. Хоча критика тривала і в наступні роки. [12, с.36-53].

Про те, як «треба» писати історію Закарпаття, досліджувати його літературу можемо судити із лекцій першого секретаря обкому партії І.Д.Компанця. Цей документ зберігається в ДАЗО [5]. Тут на 133 сторінках головний комуніст області дав дороговказ історикам і письменникам краю. Як і справа М.Климентюка «Історіографічний огляд Закарпатської України» та статті «Ідея воз'єднання з російським народом в карпаторуській літературі» і «Чверть віку боротьби за волю Закарпаття» [2]. В них комуністи «правильно» розставили всі акценти для майбутніх дослідників історії та літератори.

На черзі стала лисенківщина. Сучасні дослідники під цим терміном розуміють специфічний період у сільськогосподарській і біологічній науці й практиці, пов'язаний із проявом культу особи президента ВАСГНІЛ, академіка АН УРСР Т.Лисенка, у результаті чого було припинено перспективні наукові дослідження [7, с.154]. Почалася «лисенківщина» в серпні 1948 р., коли сесія Всесоюзної академії сільськогосподарських наук, яка відбувалася в Москві, закріпила «перемогу соціалізму» в біологічній науці. «Лисенківщина» торкнулася і біологічного факультету УжДУ. Так, завідуючий відділом пропаганди і агітації Закарпатського обкому КП(б)У Дзюба у грудні 1948 р. надіслав у Москву в ЦК ВКП(б) «Інформацію про викладання біологічних наук в Ужгородському університеті» [4, арк.25-29]. Проведеною в УжДУ перевіркою було встановлено що «викладання біологічних наук в університеті ... проводилося на надзвичайно низькому ідейно-теоретичному рівні. Студенти не виховувалися в дусі передової мічурінської матеріалістичної біології. Викладання біологічних наук велось за програмами і підручниками, які були просякнуті вейсманізмом... Більше того низка викладачів

беззастережно проповідували в своїх лекціях менделізм і морганізм» [4, арк.25]. А це вважалося майже ерессю. За лекції з генетики під критику потрапила доцент Панафутіна, з гістології – доцент Краснопольська, з курсу загальної біології критикували завідувача кафедри, викладача кандидата біологічних наук Рогалья. Останнього критикували за те, що вони «прочитані на низькому ідейно-теоретичному і науковому рівні, внаслідок цього в слухачів не виробилося правильного погляду на мічурінську агробіологічну науку... В лекції не знайшли належного відображення помилки Дарвіна, слабо викладався перенесений на природу Дарвіном «закон народонаселення Мальтуса»» [4, арк.26]. «Лекції з біологічних наук недоліком мали відсутність місцевого матеріалу. Не була організована критика різних буржуазних теорій, які поширювалися на Закарпатті, про те, що Ґрунти Закарпаття ніколи не дадуть високих урожаїв із-за їх безструктивності; про те, що культурні рослини не можна висаджувати в гірських районах, тоді як критика цих антинаукових теорій має особливо важливе значення в зв'язку з розгортанням колективізації в області», – підсумовували комуністичні ідеологи [4, арк.26].

У науковій роботі Рогаль також піддавався критиці. Зокрема за статтю «Уродливість домашніх тварин і їх спадковість» опубліковану в першому номері наукових записок держуніверситету у 1947 р. Її автор писав: «Спадковість цих виродинностей пов'язується в останній час зі змінами в хромосомному апараті ядра клітини, що і передає їх по спадковості. Таким чином, можна думати, носіями спадковостей і різних аномалій є хромосомний апарат». За це він був звинувачений у «вейсманістській» позиції. Як бачимо, час розставив все на свої місця.

Дісталось і працівникам навчально-допоміжної і наукової бази УжДУ – Ботанічного

саду, за відсутність зв'язку з «практикою соціалістичного господарства, показ досягнень Мічуріна-Лисенко». Зауваження отримала і кафедра основ марксизму-ленінізму, як така, що «не своєчасно помітила помилок у викладанні біології, слабо допомагала біологам в оволодінні теорії марксизму-ленінізму...» [4, арк.27].

Наївні науковці, викладачі-біологи, далекі від політики намагалися відстояти свої погляди. Зокрема на засіданні Вченої ради Ужгородського державного університету, яка відбулася 24 вересня 1948 р., виступив кандидат біологічних наук, доцент Мершиков, який казав, що у біології нема боротьби двох напрямків. Доцент Рогаль заявив, що замість боротьби з менделізмом треба боротися з механічними установками, які переносяться на живі організми. Проте вони були звинувачені у «слабкій теоретичній підготовці і незнанні вчення Мічуріна-Лисенко» [4, арк.28]. А тому питання бралось на особливий контроль комуністів. Вже 19 листопада 1948 р. на бюро обкому слухалося питання про викладання біологічних наук на біологічному факультеті УжДУ, на якому було визначено «практичні заходи з усунення наявних недоліків» [4, арк.29].

Таким чином, у повоєнний період на Закарпатті відбулися грандіозні зміни у всіх сферах суспільного життя. Торкнулися вони освіти, науки і культури. З одного боку, радянська влада борючись із неписьменністю вже в перші роки відкриває велику кількість початкових і середніх шкіл, вперше в історії краю університет, художньо-промислове училище й інші освітні та культурні заклади. З іншого боку, науковці, літератори, художники та інша інтелігенція не могли працювати і творити, як вони того хотіли, постійно перебували під ідеологічним контролем та піддавалися цькуванню у місцевій комуністичній пресі, розбірках на партійних зборах тощо.

1. Информации, справки, отчеты обкома партии ЦК КП(б)У о работе с интеллигенцией, деятельности кафедр Ужгородского госуниверситета за 1946-1947 уч. год, фактах проявления враждебной буржуазной идеологии в области. 25.01.1947-15.09.1947 // Державний архів Закарпатської області (ДАЗО) Фонд (Ф.) П-1 – Закарпатський обком Компартії України. – Оп. 1. – Спр. 377. – Арк 1-70.
2. Историкографический обзор Закарпатской Украины, статьи «Идея воссоединения с русским народом в карпаторусской литературе» и «Четверть віку боротьби за волю Закарпаття» / Н.Климентюк. 17.05. 1947 // ДАЗО, Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 393. – Арк 1-126.
3. Отчет, докладные записки Ужгородского госуниверситета о научной и педагогической работе кафедр основ марксизма-ленинизма, истории и литературы за 1946-1947 учебный год и работе университета. 30.01. 1947-07.10.1947 // ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 398. – Арк 1-48.
4. Информации, отчеты, обкома партии ЦК КП(б)Украины о работе кафедр общественных наук Ужгородского госуниверситета, преподавании биологических наук в университете и педучилище докладные. 19.04. 1948-06.12.1948 // ДАЗО, Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 625. – Арк. 1-29.
5. Тексты лекций первого секретаря обкома партии И.Д.Компанца: «Партия всегда организовывала литературное дело и формировала его результаты», «О стиле и методах работы в партийных органах. 18.11. 1948. // ДАЗО, Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 715. – Арк 1-133.

- 1. Задорожний В., Кундрат Ю. Курс історії української культури (IX – початок XXI ст.): Навчальний посібник для студентів українців. – Ужгород: Гражда, 2009. – 432 с.
- 2. Історія України. Комплексний довідник / Укладачі Воропаєва В.В., Губіна С.Л. та ін. – Харків: ФОРМ, 2010. – 576 с.
- 3. Мазара М.П. Початок змін етнополітичної структури населення Закарпаття (кадровий зріз) // Сатуріа-Карпати. – Випуск 3: До 50-річчя Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1995. – С. 84-92.
- 4. Мандрик І.О., Олашин М.В. Дев'ять років заслання Петро Сміян отримав за свої переконання: [до 90 річчя від дня народження] // Новини Закарпаття. – 2008. – 15 січня. – С.6.
- 5. Олашин М.В. Історичний факультет Ужгородського національного університету: Бібліографічний довідник / Держ. вищий навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т»; Бібліогр. ред. О.Д.Закривидорога; Відп. за вип. І.О.Мандрик. – Ужгород: Гражда, 2010. – 440 с.
- 6. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення: Навч. посіб. – 4-те вид., випр. – К.: Знання-прес, 2008. – 424 с.
- 7. Тиводар М.П. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка. – Ужгород: Гражда, 2005. – 284 с.

РЕЗЮМЕ

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ УЖГОРОДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В УСЛОВИЯХ УСИЛЕННОГО ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ КПСС В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ЗАКАРПАТЬЕ (1946-1950 гг.)

Мищанин В.В. (Ужгород)

В предлагаемой статье речь идет о первых годах работы высшего учебного заведения Закарпаття – Ужгородского государственного университета, которые совпали с общественно-политическими процессами в СССР, направленными на преследование историков, писателей, даже биологов за «неправильные» взгляды.

Ключевые слова: Ужгородский государственный университет, коммунистическая партия, советская власть, идеология, контроль.

SUMMARY

FUNCTIONING OF UZHGOROD STATE UNIVERSITY IN THE CONDITIONS OF INTENSIFIED IDEOLOGICAL CONTROL OF THE COMMUNIST PARTY OF SOVIET UNION IN THE FIRST YEARS OF SOVIET POWER (1946-1950)

V. Mischanyn (Uzhhorod)

This article deals with the first years of higher education institution of Transcarpathia - Uzhhorod State University, which coincided with the social and political processes in the USSR, aimed at the persecution of historians, writers, and even biologists for the "wrong" views.

Key words: Uzhgorod State University, the Communist Party, the Soviet power, ideology and control.

УДК 94(477.87).069 "1950/1980"

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКИХ ТА ШКІЛЬНИХ МУЗЕЇВ НА ЗАКАРПАТТІ (50 – 80-ті РОКИ ХХ ст.)

Кузьма В. В. (Ужгород)

У статті розглядається історія виникнення, розвитку та функціонування громадських музеїв на Закарпатті у 50-80 роках ХХ століття. Подано коротку характеристику діяльності шкільних музеїв, музейних кімнат, описано роботу так званих загонів червоних слідопитів та про роботу по залученню учнівської молоді до вивчення історії та культури краю загалом. Розглянуті усі позитивні та негативні наслідки у розвитку музейної справи в області.

Ключові слова: музей, громадські музеї, музейні заклади, шкільні музеї, експозиція, експонати.

Громадське музейне будівництво Закарпаття розпочинає свою історію ще у 50-х роках ХХ ст. Перший громадський музей був організований в с. Великий Бичків у 1957 році в приміщенні селищної бібліотеки. Музей мав дві кімнати, де було вміщено близько 400 експонатів, фо-

тографій, цінних документів та інших ілюстрованих матеріалів, які розкривали теми:

1. Селище В.Бичків в період капіталізму.
2. Селище В.Бичків в період радянської влади.

Навесні 1957 року прапівниками Закар-